

Var går gränsen för gränsöverskridandet?

Finns det en gräns för gränsöverskridandet? Frågan måste ställas. Under namn av normkritik har det sedan länge varit ett mantra att gränser distanserar, att gränser utgör hinder för friheten, att gränser måste överskridas. Normer inte bara kritiseras utan betraktas som något negativt, oavsett vilka gränser eller normer som avses. För det är skillnad mellan gräns och gräns. Somliga är mänskliga konstruktioner, andra är det inte. Somliga är nödvändiga för att upprätthålla respekten för människans värde och för vars och ens personliga integritet. Andra utgör hinder för den personliga utvecklingen och stänger dörrar för en riklig frihet.

Frågan om var gränsen går för normkritikens gränsöverskridande aktualiseras i dag i många sammanhang: Läkarassisterad dödshjälp, selektiva aborter, surrogatmödraskap, polyamorösa relationer, förändrad åldersgräns för könskorrigering för att nämna något.

Moderaterna öppnar för att ideellt surrogatmödraskap ska tillåtas i Sverige. Centern har väckt tanken på att bejaka månggifte och polyamorösa relationer (Centern 2013, motion till Svenska kyrkans ungas årsmöte 2013). Liberalernas ungdomsförbund, LUF, i Stockholm ville på sitt årsmöte 2016 göra incest och nekrofilii lagligt, som dess ordförande Cecilia Johnsson sade: »Vi är ett ungdomsförbund och en av våra uppgifter är att tänka ett steg längre.» Jämställdhetsminister Åsa Lindhagen (MP) skrev i DN (31/7 2019) att regeringen avser att anpassa den familjerättsliga lagstiftningen till olika familjekonstellationer genom att stärka hbtq-personers och regnbågsfamiljers rättigheter. Regeringen har även lagt ett förslag om sänkning av åldern för könskorrigering från 18 till 15 år.

De gränser och normer som utmanas berör främst människans sexualitet samt livets början och slut, vilket Leszek Kolakowski, polsk-brittisk professor i filosofi och idéhistoria, varnade för i essän *Utan det förbjudna är människan inte mycket värd* (1991): »När jag försöker peka på modernitetens farligaste kännetecken brukar jag summera min fruktan i en enda mening: Upphävandet av tabun. Det finns inget sätt att skilja mellan 'goda' och 'onda' tabun så att man kan bevara de förra och avskaffa de senare. Upphävandet av ett tabu, under hänvisning till att det är irrationellt, leder till en dominoeffekt som får också andra tabun att vittra bort.»

Redan i den bibliska skapelseberättelsen upprättas gränser. Ljus och mörker, hav och land, djur och växter, rätt och fel, Gud och människa. Och gränsen mellan man och kvinna, denna människans duett som i sin tvåfald är Guds avbild.

Redan vid syndafallet ställdes den första normkritiska frågan. Vad Gud sagt och den från början gudagivna normen för vad som är tillåtet för människan blev ifrågasatt. Varför skulle någonting vara förbjudet? Har inte människan rätt att göra allt hon förmår? Men allt som människan kan göra, ska och får hon inte göra. Med undantag för det dubbla kärleksbudet är det nog den enklaste sammanfattningen av buden.

När människans förmåga att manipulera det skapades förutsättningar flyttas, måste vi hävda att det finns ett nödvändigt gränssättande. Albert Camus drog i *Människans revolt* den yttersta konsekvensen av Guds död. Då skapar människan själv sina gränser och normer, då kan hon tillåta sig allt – även mordet. Parallellt med vår tids uttalade individualisering blir utvecklingen farlig. Då börjar vi uppfatta våra egna begär och önskningar som rättigheter. Men att önska är en rättighet, att få sin önskan infriad är det inte.

Att många normer är mänskliga och sociala konstruktioner är otvetydigt. Men därmed är det inte sagt att de är onödiga eller nedbrytande. Kolakowskis poäng att tabun – och många av våra mest grundläggande normer är just tabun – inte är rationella konstruktioner utan intuitiva behöver vi ta på allvar. Intuitionen vet någonting som det rationella inte förstår.

Frågan »varför får man inte ... » kan vara möjligheternas och kreativitetens fråga som prövar det oprövade likaväl som att den ibland måste besvaras med ett enkelt: »Därför att Gud har sagt ...» Eller för ateisten och agnostikern: »Därför att naturen, intuitionen, traditionen har lärt oss ...»

Känslan för det heliga är också intuitiv mer än rationell, grundlagd i människan för att bevara gränsen och skyddet för henne själv. När hon förlorar respekten för det heliga och relationen till den Helige, förlorar hon till sist även vördnaden för människan. När hon inte längre känner någon sakral plats, när hon inte längre i bildlig mening tar av sig skorna för att hon beträder helig mark, då börjar hon trampa på allt och alla. När hon inte längre tror på Gud, så tror hon inte heller på synden, på att hon kan vara djupt självdestruktiv, på arvssynden. Eller som G.K. Chesterton sade: »Arvssynden är den enda teologiska dogm för vilken det finns empiriska bevis.»

Därför behövs gränser och normer, tabun och aktningen för det heliga.

Ett samhälle som präglas av normlöshet eller olika normsystem i konflikt med varandra kan uppfattas som fritt. *Anomi* kallas det tillstånd där sociala, moraliska och religiösa samhällsnormer inte ses som absoluta och en yttre auktoritet med tolkningsföreträde saknas. Allt kan då tyckas ligga öppet för människan, men följderna blir den motsatta. Redan Émile Durkheim (1858–1917, fransk sociolog och filosof mest känd för sin bok *Själv mordet*) konstaterade att människor mår bäst av att ha klara normer för sina handlingar, medan vi blir vilsna, förvirrade och ensamma – och olyckliga – om vi saknar den ledstäng genom livet som givna normsystem innebär.

På samma sätt blir ett barn som växer upp utan gränser lätt osäkert eller utagerande, ängsligt eller aggressivt. Bud, gränser, normer finns som skydd för barnet, för livet, för människan.

Under sommaren gav Vatikanen ut dokumentet *Till man och kvinna skapade han dem* (10/6) Det tar upp frågan om människans grundläggande natur och avvisar tanken »att den mänskliga naturens tvåfaldighet i man och kvinna kan neutraliseras ... När man säger att denna tvåfaldighet i enhet inte finns är det inte bara visionen av de mänskliga varelserna som suddas ut, utan också att det som ersätter den är idén om den mänskliga personen som en abstraktion som 'väljer åt sig själv vilken natur som ska bejakas'».

Allt är inte valbart för människan. Alla gränser och normer kan och får inte överskridas. I det ligger en frid, en vila och en gåva till mänskligheten given av Gud. Den tyske filosofen och ateisten Jürgen Habermas insåg detta. I den berömda debatten med kardinal Joseph Ratzinger (2004) menade han att i de religiösa traditionerna finns föreställningar och värden som västvärlden behöver, centrala insikter som behöver »räddande översättningar» till ett språk som är begripligt även för den som inte tror.